Frem mod år 2000 har vi kaldt det diskussionsoplæg om et nyt program for Venstre, som fremlægges ved dette landsmøde. Selv om vi ikke denne gang, men først til næste år skal tage stilling til et egentligt programudkast, håber jeg, at debatten her kan blive vejledende og inspirerende både for programudvalgets videre arbejde og for arbejdet med disse spørgsmål ude i kredsene blandt Venstres medlemmer og vælgere.

Frem mod år 2000 har vi kaldt dette diskussionsoplæg også for at tvinge os selv til at se i øjnene, hvor vældige de forandringer er, som sker i vort samfund i disse år, forandringer, som alle partier må tage stilling til, hvis de vil være med til at forme udviklingen.

Venstre vil være med til at forme fremtiden. Vi mener, at Venstres ideer har noget værdifuldt at bringe mennesker også i fremtidens samfund, og vi mener, der er meget i det nuværende samfund, som trænger til at blive anderledes.

Det er kun 6 år siden, Venstre her i Odense drøftede og vedtog et nyt program for Venstre. Det var et program, som på flere områder banede nye veje. Jeg behøver kun at nævne, at Socialreformkommissionen netop i denne måned lægger sidste hånd på sin første betænkning om hovedlinierne i den socialreform, Venstres program dengang satte som et mål.

Det kan synes hurtigt målt med de 6 år, at vi nu igen tager

Venstres program op til revision, men målt med den udvikling og de resultater, som er nået siden 1963, er afstanden slet ikke så kort.

Målt med den materielle udvikling har den danske befolkning fået næsten dobbelt så mange penge mellem hænderne som for 6 år siden. Selv om noget heraf er udtryk for pris- og inflationsstigninger, som kun kan glæde meget få, så er der dog en reel velstandsstigning på henimod 40 procent tilbage. Der produceres i år ca. 50 procent flere boliger end for 6 år siden, og mange tilsvarende eksempler kunne nævnes på den reelle velstandsudvikling i vort samfund.

Store tekniske fremskridt foregår for vore øjne i disse år. De første menneskers landing på månen er et symbol på, hvad den teknologiske udvikling formår, når den virkelig sætter ind på en opgave, men kan også minde os om, hvor vigtigt det er, at vi vælger dens opgaver og mål med menneskers trivsel for øje.

"Frem mod år 2000" er ikke et forsøg på spådomskunst. Når vi har villet stille os selv over for den udfordring, som ligger i denne titel, er det, fordi vi mener det nødvendigt

for et parti, der vil præge fremtiden, at det ser sine ideer og ønsker også i dette længere perspektiv. Vi mener det af flere grunde:

1) Mange af de beslutninger, som træffes i disse år, vil have virkninger for samfundets vilkår mange år frem, ja adskillige beslutninger vil først nå deres fulde virkninger i 1980'erne eller hen mod år 2000. Derfor må beslutningerne ikke blot overvejes på kort sigt, men også ses i lyset af, hvordan vi ønsker den kommende tids samfund.

2) Løsningen af mange af de opgaver, som vort samfund i disse år stilles over for, vil nødvendigvis strække sig over flere år. Ikke blot bygger vi i dag de boliger, som også ved årtusindskiftet vil være rammerne om menneskers og familiers tilværelse, men vi tilrettelægger også den uddannelse, som mennesker skal leve af og på, og som vil være et vigtigt grundlag for erhvervenes udviklingsmuligheder årtier frem. Byfornyelse og menneskeliggørelse af vore bysamfund, bekæmpelse af forurening og mange andre opgaver er eksempler på, at forsvarlige løsninger ikke findes i øjebliksbilleder eller fra det ene år til det næste, men kræver en målbevidst og langsigtet indsats.

3) Der sker meget store og hurtige ændringer i samfund og erhverv i disse år. Aktuelt ser vi ofte kun vanskelighederne ved denne strukturudvikling, men mere langsigtede betragtninger vil ofte føje positive sider til. Når man får øje for disse positive sider, vil det også være lettere at forstå, at alle må være interesserede i, at strukturændringerne ikke får lov at "skubbe mennesker af vognen" undervejs. Der bør ikke i vort samfund være tale onu at strukturudviklingen kun gør mennesker overflødige. Tværtimod. Strukturudviklingen er ikke et mål i sig selv, men et udtryk for, at løsningen af nye opgaver og opfyldelsen af nye ønsker forudsætter, at de hidtidige opgaver og ønsker klares med mindre arbejdskraft, så der frigøres kræfter til indsats på de nye områder. Men det moderne samfund svigter en vigtig opgave, hvis det ikke formår at formidle hele denne omstilling på en måde, så det ikke socialt, menneskeligt og økonomisk går ud over nogle enkelte grupper eller enkelte personer.

4) Netop når vi ser udviklingen i et lidt længere perspektiv, kommer også betydningen af internationalt samvirke og udveksling, økonomisk, kulturelt og teknologisk, stærkere til sin ret.

Alt dette understreger det lange sigt og begrunder, at et moderne parti fra tid til anden må tage den praktiske udformning af sine ideer op i dette længere perspektiv. Det

kan undertiden føre til en stillingtagen over for aktuelle problemer, som måske ikke på kort sigt er den letteste eller mest populære.
Frem mod år 2000 - skulle på én gang få os til at drøfte de større linier og det længere sigte - og få os til at se de aktuelle problemer i dette større perspektiv.
I det debatoplæg, som her forelægges, vil man netop finde den dobbelthed, og på dette landsmøde vil der være lejlighed til både at drøfte de lange linier og de nærmeste problemer. Det samme gælder i kredsenes arbejde med spørgsmålene.
De aktuelle problemer maser sig på og kræver deres afgørelse. Men vi løser dem forkert, hvis vi ikke har en ide og et perspektiv i vort arbejde. Og hvis vi ikke klarer de aktuelle problemer rigtigt, udskyder og sinker vi det langsigtede politiske arbejde, som vi vil udrette.
Derfor er der god mening i både at rette blikket fremad mod de kommende år og at se på 1969 i dette perspektiv.
Det gælder også de problemer, som den aktuelle økonomiske udvikling stiller os overfor. Formår vi ikke at løse de aktuelle problemer, sinker vi det tidspunkt, hvor vi kan løse nye opgaver, og svækker vore muligheder for fremtidig velstand og trivsel.
Derfor er der en nøje sammenhæng mellem Venstres arbejde for orden i dansk økonomi og vore ideer om, hvordan et fremtidigt samfund skal indrettes, for at vi alle kan trives i det.
Der er mange lyse sider i den aktuelle økonomiske udvikling. Dansk industrieksports resultater er imponerende med en stigning på over 20 procent fra første halvdel af 1968 til første halvdel af 1969. Denne udvikling har sin baggrund i en kraftigt stigende industriproduktion, som både skyldes flere arbejdspladser og voksende beskæftigelse, men også en forbedring af de enkelte arbejdspladsers standard og udrustning, så produktiviteten, d.v.s. resultatet pr. arbejdstime har kunnet forbedres.
Der er også i de senere år sket en betragtelig forøgelse af kapaciteten inden for byggevirksomhed og boligproduktion. Samtidig er der sket en fortsat og kraftig udbygning af vort uddannelsesapparat, af trafiksystemet og på de mange andre felter, hvor løsningen af offentlige opgaver er et nødvendigt grundlag for fortsat fremgang også i de private erhverv. Alt dette er store plusser, når den økonomiske udvikling skal vurderes.
Danmarks traditionelt store eksporterhverv, landbruget, møder i disse år mange vanskeligheder. Derfor har vi ikke nået hverken den eksportfremgang, som dansk

landbrug med sin høje effektivitet ville have under friere markedsforhold, eller en tilfredsstillende indtjening for de mennesker, der søger deres udkomme og beskæftigelse ved landbrug. Under de vilkår, som udefra er budt dette erhverv, ligger der imidlertid en stor præstation allerede deri, at landbruget har kunnet fastholde sin eksport og valutaindtjening, og det er sket samtidigt med, at man har kunnet afgive arbejdskraft til andre erhverv.

Landbrugets produktion og eksport er uundværlige for det danske samfund, lad det være sagt klart.

Ved siden af de positive træk i økonomien må vi erkende, at der er betydelige minusser.

Det fortsat meget store underskud på handels- og betalingsbalancen over for udlandet afslører klart, at vi bruger mere her i landet, end vi producerer. Dette minus finder vi gennem snart mange år, men det har så vidtrækkende og urimelige konsekvenser for hele vor indre økonomi, at det må være en vigtig opgave at få rettet denne skævhed.

Så længe vi bruger mere her i landet, end vi producerer, tvinges det danske samfund til at øge sin gældsætning til udlandet. Gennem 60'erne har Danmark gradvist oparbejdet en nettogæld til udlandet på en halv snes milliarder kr., og alt tyder på, at denne nettogæld igen i år vil øges med et par milliarder kr. Det drejer sig for en stor del om kortfristet gæld, som jævnligt skal fornys, og som mange år frem vil belaste det danske samfund med store rente- og afdragsforpligtelser.

Så længe vi er i den situation, at vi må låne på udenlandske markeder, vil det være urealistisk at regne med, at det danske renteniveau kan løsrives fra den høje rente, som råder på det internationale kapitalmarked.

I en årrække havde vi et meget højt renteniveau her i landet til trods for, at det internationale renteniveau ikke lå

særlig højt. I dag har vi et meget højt renteniveau, fordi det internationale renteniveau er meget højt, og fordi vi gennem årene har gjort os selv afhængige af stadig og voksende gældsætning til udlandet.

Vejen til et lavere renteniveau - og jeg anser det for afgørende nødvendigt, at vi sikrer grundlaget for en lavere rente - går gennem, at vi gør os mindre afhængige af låne-tilførsel udefra. Det er simpelthen blevet for dyrt at tage så meget på klods i udlandet.

Midlerne i denne situation kan vel udtrykkes forskelligt, men hvordan vi end vender og

drejer det, så kommer nødvendigheden af en øget indenlandsk opsparing i centrum. Det er den, der kan afløse en del af den udenlandske gældsætning og frigøre den fornødne produktion til eksport. Det er også den, der skal skabe basis for investeringer, som kan give produktionsstigningen en bedre chance for at holde trit med forbrugsstigningen.

Staten har normalt dækket sine anlægs- og investeringsudgifter gennem sine løbende indtægter. Det har været et betydeligt bidrag til den samlede opsparing i samfundet, bl. a. fordi finansieringen af statens investeringer har kunnet ske uden direkte at belaste det almindelige kapitalmarked.

Regeringen har desuden, siden den kom til for kun godt halvandet år siden, i tre etaper bremset stigningstakten i statens udgifter. Der er et vældigt pres fra alle befolkningsgrupper i retning af at forøge de offentlige udgifter. Og formålene er gode og ønskerne berettigede. Alligevel er det nødvendigt at holde igen. Og vi har holdt igen.

Første gang var kort efter regeringens tiltræden, hvor den begrænsede eller udskød udgiftsstigninger i forhold til det da foreliggende finanslovforslag. Anden gang ved udformningen af sit første eget finanslovforslag sidste vinter.

Og tredie gang i forsommeren 1969, da man med udsigt til dette efterårs idvikling besluttede at skære den øverste top af efterspørgselsstigningen med ca. en procent såvel af statens som af de private budgetter. Oppositionen stemte
imod her i foråret. Det var ikke nødvendigt at gribe ind, sagde den - og det var ikke nødvendigt at gøre det så tidligt.

Udviklingen siden da og ikke mindst i de seneste uger har tilfulde bevist, at regeringen gjorde ret i denne beslutning, og at den beskæring af toppen, som endnu kun delvis er slået igennem, ikke gik videre end det absolut fornødne, og at den blev foretaget i det rigtige øjeblik for at kunne begynde at virke nu.

Vender vi os til det andet store led i den offentlige administration, nemlig kommunerne, har der ikke der været samme tradition som hos staten for, at de finansierede deres investeringer over de løbende indtægter. Med kommunalreformen og med den begyndende reform af byrde- og opgavefordelingen styrkes kommunernes tilskyndelse til at disponere økonomisk hensigtsmæssigt, fordi der knyttes en nærmere forbindelse mellem beslutning og ansvar. Venstre lægger afgø-
rende vægt på, at der herved også skabes grundlag for en større kommunal

selvstændighed, og for, at beslutninger kan træffes nærmere de mennesker, hvis tilværelse de i første række vedrører. Jeg behøver knapt at tilføje, at en forudsætning for, at dette bliver virkelighed og ikke kun teori, er også, at de hidtidige urimelige skævheder i kommuner nes økonomiske og sociale vilkår overvindes.

Med den del af indkomsterne, som kommunerne lægger beslag på, må imidlertid også følge en tilsvarende opsparingsforpligtelse. Der vil uden tvivl kunne peges på ganske særlig forhold og situationer, hvor adgang til lånefinansiering kan være hensigtsmæssig, men det normale i fremtiden må blive, at kommunerne selv finansierer deres anlægs- og investeringsudgifter.

Jeg har talt om staten og om kommunerne. Vi må også søge at fremme den private opsparing. Det kan og bør ske ad flere forskellige veje.

Der er i disse uger og måneder en efterspørgselsstigning,

som bl. a. kommer til udtryk i voldsomt stigende tal for indregistreringer af nye personbiler. Hvad er da rimeligere end at øge kravene til den forudgående opsparing. I en situation, hvor manglen på opsparing og et stort kreditforbrug er ved at bringe, økonomien på afveje, må det være naturligt at forlange, at den, der skal nyde goderne, selv yder et større bidrag til den opsparing, der skal finansiere goderne. Det kai derfor blive nødvendigt i afbetalingshandel og forbrugskredit at stille større krav både til udbetalingens størrelse og til afdragstidens længde.

Vi har i den forløbne del af 1969 set et enestående opsving i igangsættelserne Inden for boligbyggeriet, især parcelhusbyggeriet. I forhold til igangsættelserne i den tilsvarende del af 1968 drejer det sig om en stigning på ca. 60 procent. Det er et stort plus, at der sker en styrkelse og effektivisering af boligproduktionen både over for boligmanglen og for at fremme boligstandarden. Og det er godt og sundt, at flest muligt opnår det gode, som eget hus er. Netop med disse udgangspunkter, og netop for dem, som deler disse ønsker, må det være et vigtigt hensyn at sikre, at der ikke fra denne udvikling udgår dårlige og uønskede virkninger.

Hvor ønskelig en stigning i antallet af igangsatte huse end kan være, så rejser voldsomheden i denne udvikling et problem, Hverken den nuværende produktionskapacitet eller lånemarkedets formåen tillader i øjeblikket en for voldsom stigning i igangsættelserne, uden at det vil slå hårdt igen i byggetid, byggeomkostninger og kurstab.

Også her må det være naturligt at øge kravene til den forudgående opsparing hos

dem, der ønsker at bygge eller erhverve eget hus.
Med andre ord: Sætte en grænse for, hvor meget der kan lånes. Med afviklingen af kreditinstitutternes forhånslån sker der en normalisering af byggefinansieringen med bedre mulighed for i tide at tilpasse igangsætningerne til den faktiske byggekapacitet. I forbindelse med efterårets drøftelse af den ventede betænkning om kapitalmarkedet må vi også se både på afdragstiden og på andre forhold omkring de almindelige obligationslån.

Det er jo et spørgsmål, om det i et moderne samfund kan være rimeligt at operere med lån, der afdrages over et halvt århundrede eller mere.
Der bygges mange parcelhuse, og det er godt.
Der bygges også mange meget dyre og stærkt luksusbetonede parcelhuse, ofte et godt stykke på den anden side af den halve million kr. i pris. Og det er også godt. Det er godt, at folk ofrer meget på en bolig, og det er vigtigt, at nybyggeriets standard ligger væsentligt over den bestående boligmasse, for at vi gradvist kan nå en tiltrængt forbedring af den samlede boligstandard. I en situation, hvor problemet er en truende overspænding af byggekapacitetens og lånemarkedets formåen, stilles man imidlertid over for en afvejning af, om det nu også er hensigtsmæssigt, at den skattemæssige tilskyndelse uden nogen begrænsning vokser stærkt jo større, jo dyrere og jo højere belånt et nyt parcelhus er.
Det skulle ikke være nødvendigt at tilføje, at Venstre her så lidt som på andre områder ønsker lovgivning med tilbagevirkende kraft. Derfor har vore drøftelser af dette spørgsmål ikke taget sigte på ændringer for de nuværende parcelhusejere, selv om nogle af dem, der har kommenteret vore overvejelser, har foretrukket at give befolkningen og vel især parcelhusejerne det indtryk. Jeg skal ikke nærmere karakterisere denne debat- og referatform.
Derimod tager et andet led i vore overvejelser, nemlig et loft over grundskyldspromillen, sigte på de nuværende
både parcelhusejere og lejere. De opskrivninger, som den nye ejendomsvurdering medfører, gør ejendomsskatterne mere urimelige end før, og dertil kommer, at de i høj grad virker asocialt, således at de rammer jo hårdere, jo mindre indtægten er. Hvor der er en større indkomst at trække ejendomsskatterne fra i, reduceres derved indkomstskatten. Hvor der er en lille indtægt, f. eks. hos pensionister, kan de stigende

grundskyldspromiller slå den lille parcelhusejers økonomi i stykker.
Der er også en vis forbindelse mellem skatteregler og opsparing. Vi kan begunstige opsparing f. eks. til særlige formål. Men også mere generelt bør vi lade hensynet til arbejdsindsats og opsparing få større plads i udformningen af den nødvendige beskatning. Vi må være opmærksomme på, at skattehensynet spiller en stor rolle for den enkeltes overvejelser om indsats og opsparing, og det vil yderligere styrkes under kildeskatten.
Jeg har i den forbindelse peget på en omlægning fra direkte til indirekte skatter eller sagt med andre ord: fra arbejde
og opsparing til forbrug. Der er uden tvivl i befolkningen en voksende forståelse for det fornuftige heri, men jeg har da også bemærket, at nogle har taget mig det ilde op. Nogle vel sagtens, fordi de er modstandere af en sådan omlægning, medens andre har fundet, at det var for tidligt at tale derom. Jeg tror nu, at en rigtig tanke tåler at fremlægges, selv om den ikke kan gennemføres dagen efter. De samme kunne med større grund have bebrejdet Venstre, om vi først havde aktualiseret dette ønske, lige før en afgørelse skulle træffes.
Når Venstre for 2 år siden ikke stemte for momsens indførelse, skete det netop med udtrykkelig henvisning til, at den ikke var forbundet med så væsentlige ændringer i de direkte skatter, at det gav momsen tilstrækkelig mening. Vi sagde samtidigt ganske klart, at vi ville godtage momsen under de ganske bestemte betingelser, at den var led i en tilfredsstillende aflastning og ændring af de direkte skatter og med fuld respekt for den sociale balance.
Udviklingen siden da har ikke gjort behovet for en sådan omlægning mindre.
Den vigtigste tilskyndelse til opsparing er naturligvis en bremsning af inflationen. Inflation er gift for opsparing. Men er der tillid til en roligere og mere stabil udvikling, vil det også komme opsparingen til gode.
Ikke mindst når det drejer sig om inflationsbekæmpelse, stilles der særlige forventninger til Venstre og til en regering, Venstre deltager i.
I denne sammenhæng kommer det moderne samfund ikke uden om indkomstpolitikkens problemer. Det mangler ikke hverken på erfaringer eller på sagkyndige udredninger om, at den øvrige økonomiske politik ikke formår at klinke skårene efter en fejlslagen indkomstpolitik - i hvert fald ikke uden alvorlig fare for at bremse fremgang og beskæftigelse. Vi har gang på gang gennem efterkrigsårene

set, at indkomststigninger ud over det, som udviklingen i produktionen og vor samhandel med udlandet kunne give indhold til, var til skade for den almindelige befolkning og alle dem, der skal leve af indtægten fra arbejde eller opsparing. Det er jo dem, som har måttet se den reelle indtjening beskåret gennem inflationens højere priser og skatter.

Fra foråret 1968 til sommeren 1969 lykkedes det at opnå en prisstabilitet, som var bemærkelsesværdig på baggrund af de forudgående års udvikling. Den ledsagedes i 1969 af en betydelig reel fremgang i beskæftigelse, produktion og eksport og af en almindelig stigning i løn- og indkomstniveauet på vel en halv snes procent. Det er derfor en helt urimelig agitation, der føres om, at udviklingen har været fjendsk mod lønmodtagerne. En lønstigning i forbindelse med en svag prisstigning har ført til en bedre realløn end nogensinde. Det skulle folk, der strejker, også tænke på.

Vi står nu med fuld beskæftigelse på næsten alle områder og med et stærkt efterspørgselspres. Det er unægteligt et paradoks, at netop fordi løn- og indkomstudviklingen nu har overskredet den reelle produktionsudvikling med et par procent og derfor presset prisniveauet op, udløses der nu yderligere løn- og indkomststigninger gennem pristalsreguleringen. Dermed bidrages der i virkeligheden yderligere til presset opad på priserne. Det er dog vist en erfaring, som må med i de videre overvejelser om den fuldautomatiske pristalsregulerings hensigtsmæssighed.

Jeg vil gerne slå fast, at en indkomstpolitik ikke kan eller bør rettes alene mod lønindkomster. Under en fuld beskæftigelses-politik må vi imidlertid se i øjnene, at den generelle lønudvikling uundgåeligt også er retningsgivende for indkomstudviklingen blandt store grupper af ikke-lønmodtage- re, især på erhvervsområder, der ikke befinder sig i direkte konkurrence med udenlandsk produktion.

I debatten om en indkomstpolitik må vi ganske klart sige, at det må være uholdbart, at store og vidtrækkende beslutninger om løn- og indkomstniveau træffes uafhængigt af et ansvar for beslutningernes samfundsøkonomiske konsekvenser; men det må også føjes til, at problemerne omkring en indkomstpolitik ikke kan løses uden i sammenhæng med spørgsmålene om trivsel og medindflydelse på den enkelte arbejdsplads .

Der må imidlertid være tale om en reel medindflydelse og ikke kun om en fjern og

luftig medindflydelse som den, vi alle på papiret har som medejere af DSB. Spørgsmålet om trivsel og medbestemmelse på den enkelte arbejdsplads løses heller ikke ved at samle en vældig magt - både over erhvervene og over egne medlemmer - hos en lille gruppe af topledere inden for de store organisationer. Mon ikke de ofte af deres egne medlemmer vil føles fjernere end lederen af den pågældendes arbejdsplads ?

Man må på begge sider af arbejdsmarkedet se i øjnene, at andre faktorer end den kontante løn vil få øget vægt i menneskers valg af arbejdsplads, men også at den almindelige lønudvikling har en vigtig funktion som drivkraft for rationalisering og bedre arbejdstilrettelæggelse i den enkelte virksomhed og i produktionen som helhed. Derfor vil en indkomstpolitik, der blot enøjet søger at holde igen på lønudviklingen, være forfejlet, og ingen kan i virkeligheden have interesse deri. En realistisk og fremskridtsskabende indkomstpolitik skal også være drivkraft for bedre arbejdstilrettelæggelse og produktionsforbedringer, og den må give medarbejderen sikkerhed for hans del af resultatet, f. eks. gennem medejerskab til overskydende opsparing.

Det offentlige har sit medansvar både for tilvejebringelse af materiale til belysning af de faktiske muligheder, for klarhed om den økonomiske politiks sigte og i sin egenskab af landets største arbejdsgiver.

Hidtil har landets største arbejdsgiver beskedent holdt sig tilbage fra de generelle overenskomstforhandlinger for efter følgende og passivt at tilpasse sig resultaterne fra det private arbejdsmarkeds forhandlinger. I oplægget til programdebat nævnes muligheden for, at staten i stedet går i spidsen.

Jeg har her antydet nogle af de påtrængende problemer i indkomstpolitikken. Der er stof nok til diskussion her - både i den aktuelle politiske debat og i den drøftelse, som vi indbyder til med henblik på Venstres nye program.

En bemærkning om den aktuelle akademikerkonflikt vil vel være på sin plads. I foråret enedes staten og tjenestemændene om en tjenestemandsreform med direkte henvisning til, at der hermed skete en tilpasning til det lønniveau, som de overenskomstansatte akademikere allerede befandt sig på. Nu ser vi denne tilpasning forsøgt anvendt som løftestang for en yderligere forhøjelse af de overenskomstansattes lønniveau ud over den almindelige stigning for tjenestemændene og det private arbejdsmarked. Allerede hensynet til de overenskomster, der forud er sluttet såvel på det private arbejdsmarked som på

områder, hvor staten er part, sætter ganske bestemte grænser for statens imødekommenhed på dette område. Man må nok tvivle på visdommen i en strejke, hvor det på forhånd er givet, at modparten ikke kan bøje sig.
Man skal heller ikke stille forventninger til, at staten pludselig skifter rolle fra arbejdsgiver til lovgiver for at standse konflikten.
Måske virker det som en kontrast, når jeg herfra vender mig til lavtlønsproblemet. Debatten om en indkomstpolitik kan ikke være upåvirket af, at forsøgene på at løse lavtlønsproblemerne gennem direkte overenskomsttillæg ikke blot er slået fejl gang på gang, men desuden har haft uheldige følgevirkninger for samfundsøkonomien. Tiden må være kommet, hvor samfundet mere direkte tager dette problem op gennem omskolingstilbud og andre led i en aktiv arbejdsmarkedspolitik bakket op af fornødne
sociale foranstaltninger, omstillingsydelser m. v. Også de tanker, som Det økonomiske Råds formandsskab for nylig har været inde på, bl. a. om lavtlønspuljer, må gå med i overvejelserne, så den egentlige lønfastsættelse kan aflastes for en opgave, den har vist sig uegnet til at løse.
Lavtlønsproblemet er i virkeligheden en side af et problem, som i et samfund under forvandling berører vigtige sider af en samlet erhvervspolitik. Bevægelighed, d.v.s. at arbejdsindsats og investeringer søger og kan søge hen, hvor de finder de bedste vilkår, er en del af selve fremskridtsmekanikken i det moderne samfund.
Der er vigtige samfundsinteresser knyttet til bevægeligheden, for der bliver intet fremskridt, medmindre der findes veje fra de trængte beskæftigelser til de områder, hvis udvikling bremses af mangel på arbejdskraft. Vort samfund bliver fattigere, økonomisk og menneskeligt, hvis vi ikke formår at åbne nye og bedre tilværelsesmuligheder i samme tempo, som mennesker trænges ud af deres hidtidige beskæftigelse og tilværelse.
Dette er ikke et problem, som alene rammer et enkelt erhverv eller to. Det er problemer, som må ventes efter tur at ramme alle vareproduktioner i bred forstand og en række serviceerhverv. I dag møder vi først og fremmest problemet i landbruget, i detailhandelen og i dele af håndværk og industri, og vi møder det, omend i en særlig form, gennem vanskelighederne ved at sikre kvinder ligeløn og i det hele taget en rimelig tilbagevenden for de mange kvinder, der efter nogle års fravær på ny søger ud på arbejdsmarkedet.

I en debat under overskriften "Frem mod år 2000" hører disse perspektiver med, fordi de vil have vidtgående konsekvenser for hele samfundets trivsel. Det offentlige kan ikke stå passivt over for denne udvikling. Skal den kunne forenes med den størst mulige velstand og menneskelige trivsel, vil det kræve samfundsindsats og store samfundsinvesteringer på en række områder. Fremtidens samfund bliver et uddannelsessamfund i endnu højere grad end nutidens - og det bliver tillige et omskolingssamfund. På adskillige områder tales allerede i dag om, at en uddannelse kun er brugbar en halv snes år; så må den suppleres, eller væsentlige dele udskiftes. Mentalt og i hele vort uddannelsessystem må vi indstille os på, at en uddannelses levetid er blevet kortere end et menneskes.

Vi må i gang med disse store problemer for fremtidens skyld, men også med sigte på de grupper, som i dag er trængte. Der bliver brug for en aktiv arbejdsmarkedspolitik i nær sammenhæng med det sociale apparats støttemuligheder. Vi kommer sikkert også i fremtiden til at overveje, om den side af funktionærloven, der knytter funktionærens tryghed til den enkelte virksomheds bestående og formåen, slår til i et samfund under forvandling.

Også socialreformen hører med i denne sammenhæng. Den skal simpelthen give os et bedre redskab for at sikre menneskers tilværelse. Vilkår og muligheder for socialpolitikken er i dag helt andre end for en menneskealder siden, da Steinckes socialreform gennemførtes, og helt andre end for to menneskealdre siden, da hovedtrækkene i vort sociale apparat udformedes med de delinger, som i dag er en alvorlig hemsko for den nødvendige styrkelse af forebyggelse, familiebehandling og planlægning.

Det vil være værdifuldt, om en socialreform kan gennemføres i bred politisk enighed. Vi har på det sociale område gennem et par menneskealdre set, at store fremskridt har kunnet nås i enighed mellem Venstre og det nuværende oppositionsparti, Socialdemokratiet. Jeg har tidligere opfordret Socialdemokratiet til at frigøre sig for sine forståelige bindinger til det bestående, så de sammen med os andre kunne gennemføre en socialreform, svarende til det moderne samfunds behov og muligheder, og jeg gentager gerne denne opfordring .

Jeg har et par gange strejfet boligpolitiske problemer. I det forløbne år gennemførtes en jord- og planlægningslovgivning, som langt hen ad vejen fulgte det oplæg hertil, som Venstres folketingsgruppe fremlagde i november 1967.

Der er også gennemført en ny saneringslov. Der ligger på disse områder meget store opgaver for fremtiden, og de nye love må her følges op. Saneringsproblemet i vore byer er stort, og jeg tror, at det må ses i forbindelse med behovet for en egentlig byfornyelse. Oplægget "Frem mod år 2000" peger på en række centrale synspunkter omkring fremtidens bysamfund, og det må være rigtigt, at vi prøver at betragte også denne opgave i det lidt længere perspektiv.

Ingen forestiller sig, at en byfornyelse kan ske ved, at man rydder meget store byområder og bygger nyt fra grunden. Derfor bliver det en vigtig planlægningsopgave at sikre, at de ændringer i en by, som sker gradvist - genanvendelsen af arealer, om man vil - skridt for skridt bringer udviklingen i den rigtige retning. Ofte er man veget tilbage for denne planlægning i vore gamle byområder, fordi en løsning kan forudsættes en lavere udnyttelsesgrad af arealet. Jeg tror imidlertid, at vi ganske klart må sige, at ingen kan vinde hævd på, at andre skal bo dårligt.

Det samme gælder, når vi vender os til et af det moderne samfunds mest aktuelle problemer, den gradvise ødelæggelse af vore omgivelser og vort miljø gennem forurening og støj. Der er en nøje sammenhæng mellem Venstres ønske om en indsats på disse områder og diskussionsoplæggets formulering af målsætningen for den økonomiske politik, nemlig: at målet for vor politik og grundlaget for menneskers trivsel ikke kan gøres op alene i varemængder, men også må tage de virkninger på omgivelser og miljø med, som denne produktion skaber for mennesker. En virksomhed eller en produktion er altså ikke effektiv, blot fordi den kan fremstille mange varer på kort tid, hvis resultatet kun nås ved at vælte skader og ulemper over på andre, over på omgivelserne og på miljøet.

Det offentlige har gennem love og regler altid og i mange henseender præget det mangesidede samspil, som i en liberal økonomi gør, at der er overensstemmelse mellem det, der er fordelagtigt for den enkelte og det, der er fordelagtigt for fællesskabet. Det offentlige og lovgivningen må mere bevidst sigte på at præge konkurrencevilkårene, så det ikke kan betale sig at forurene. Vil vi virkelig bekæmpe forurening, må vi stille sådanne krav til de produktioner, til de udfoldelser og f. eks. til de bykoncentrationer, som forurener mest, at vi via konkurrencen gør det fordelagtigt at vælge den teknik, der forurener og forulemper omgivelserne mindst.

Kommunalreformen har åbnet muligheder for at give det lokale selvstyre større reelt indhold og dermed bringe væsentlige beslutninger nærmere de borgere, de direkte

berører. Disse muligheder må følges op i den fortsatte reform af opgave- og byrdefordelingen. Og lad det være sagt i samme forbindelse: Kommunalreformen kan ikke standse op ved hovedstadens grænser, blot fordi svenskerne gjorde det i 1658. Vi skal i den kommende tid vænne os til at leve med de nye kommuner som fremtidens fællesskaber. Det er vigtigt, at der hurtigst muligt skabes den fornødne følelse af fællesskab i disse nye enheder. Det er et hensyn, som også må tillægges vægt, når folketinget tager fat på en ny valglov, og det bør ske i den kommende samling.

Venstre har foreslået forbud mod tvangsbidrag til politiske partier. Det kan ikke være rigtigt, at mennesker gennem medlemsskab, der er nødvendigt for deres adgang til beskæftigelse eller deres udøvelse af erhverv, eller for den sags skyld gennem bolig i et socialt boligselskab tvinges til at støtte et politisk parti. Det kan være slemt nok, at interesseorganisationer gang på gang tager deres medlemstal til indtægt for en ensidighed i synspunkter, som adskillige folketingsvalg viser, at medlemmerne ikke deler. Det er udtryk for en fastholden ved et forældet klassesamfund, som i virke ligheden fornægter menneskers ret og evne til en selvstændig mening.

Det moderne samfund har brug for organisationer, men det har også en pligt til at værne det enkelte menneskes frihed over for organisationsvælde. Der er i den aktuelle debat tenden

ser til at koncentrere magt hos nogle få, ikke kun magt i forhold til omgivelserne og "de andre", men også ofte magten over medlemmerne.

Videre er der brug for, at samfundet værner den enkelte over for administrationen. Mon ikke den bureaukratisering, det kontorstyre, der næsten uadskilleligt ledsager koncentrationen af magt, er med til hos mange at skabe følelsen af vort samfund som et koldt samfund. En målbevidst indsats for at mindske afstanden mellem beslutninger og mennesker kan derfor være et bidrag til at omdanne det kolde samfund til i højere grad at være et trivsels- og menneskesamfund.

Frem mod år 2000 - vil Venstre, Danmarks liberale parti gøre, hvad vi formår, og hvad vælgerne giver os kræfter til i retning af at gøre samfundet mere til et trivselssamfund. Det betyder ikke blot øget materiel velstand. Den har vi mulighed for at skaffe os ved hjælp af moderne teknik og en økonomisk politik, der føres sådan, at kortsigtede krav ikke får lov til at hindre en langsigtet fremgang.

Men ved et trivselssamfund forstår vi også et samfund, der har plads til mennesket.

Der er en bestandig fare for, at de maskiner og apparater og EDB-anlæg, som vi ikke kan undvære, og som vi ofrer så meget på at skaffe os, ikke længere er vore tjenere, men er blevet vore herrer.
Der er en bestandig fare for, at de organisationer, som vi ikke kan undvære, og som vi selv med stor iver har bygget op, vil tage magten, således at den enkelte bliver mere ufri end før.
De ideer om den enkeltes frihed, som skal bære Venstres program, og som ligger bag vort debatoplæg, er i god samklang med de tanker, som har præget Venstres kamp gennem årene for demokrati, for frihed i skole og kirke, for en sådan orden i økonomien, at der ikke blev spændt ben for den enkeltes initiativ og indsats.
Frem mod år 2000 - vil nationerne i højere grad end før være afhængige af hinanden. Intet land er i stand til at sætte sig uden for den store sammenhæng, og de små lande allermindst.
De tanker om gensidig afhængighed, som er udtrykt i debatoplægget, skal nok vise sig at slå til.
Derfor er Danmarks udenrigspolitik i disse år mere og mere blevet præget af alliancepolitik. Vi finder vor sikkerhed og det bedste værn for vor frihed i at være med i det forsvarsfællesskab, der hedder NATO. Det er min tro, at Atlantpagtens lande mere og mere vil se NATO-samarbejdet ikke blot som et forsvarsfællesskab, men også som et redskab til at skaffe et bedre klima. Den udvikling er begyndt, og den vil fortsætte.
Vi betragter enhver form for krig som en ulykke, og forsvarspolitikkens mål er at forhindre krig. Alliancepolitikkens mål er krigsforebyggende. Uden samarbejde mellem landene kommer vi i en ensidig afhængighed. De små lande bliver prisgivet deres store naboer. I et samarbejde kan vi bevæge os henimod den internationale retsorden, som vi ønsker skal blive til virkelighed.
Det er den samme tanke, der ligger bag ved, når vi siger, at dansk udenrigspolitik bygger på medlemsskab af De forenede Nationer. FN har ofte vist sin magtesløshed, fordi FN naturligvis kun har den magt og indflydelse, som landene, især de store magter, vil give denne verdensorganisation.
Men trods alle skuffelser må vi alligevel sigte i den retning: at nationerne forener sig om at værne om menneske
rettigheder og fredelig tilværelse for folkene.

Frem mod år 2000 - er udsigten her fra 1969 ikke alt for
lys. Der er konfliktladede spændinger og åben krig mange steder; der er nødssituationer nok; der er mange eksempler på international afmagt - eller mangel på vilje til at klare problemerne. Den retsorden, vi ønsker, skal råde mellem landene og i landene, brydes igen og igen; vi har beretninger nok om menneskelige lidelser, om tragiske krige som i
Nigeria og Vietnam, om lidenskabeligt had som i Mellemøsten

- om at hjem lægges øde og menneskers tilværelse knuses,
- og dertil om fattigdom, sult, mangel i mange udviklingslande.

Vi gør i den aktuelle situation den indsats, vi kan. I Nigeria-Biafra-konflikten har Danmark sammen med de andre nordiske lande gjort en stor humanitær indsats, båret både af et beundringsværdigt, frivilligt arbejde og af statslige initiativer. Der er udfoldet mange anstrengelser for at holde vejen åben for hjælpeforsyningerne, og det kan fastslås, at vi har kunnet redde mange tusinder fra sygdom og sultedød.
Danmark har ikke mulighed for stor indflydelse i det udenrigspolitiske. Jeg tror, det er nyttigt at være nøgterne og realistiske nok til at erkende det. Men vi har alligevel en større mulighed, end vort lands størrelse egentlig berettiger til. De nordiske lande nyder ry for at have orden i deres hus, for at være demokratiske og frisindede, og det samfund, vi har bygget op, beundres mange steder. Dertil kommer, at vor lidenhed gør, at vi ikke er under mistanke for at ville herske eller undertrykke andre.
Derfor har vi også en forpligtelse til at spille vor stemme i den store internationale koncert. Vi gør det i Europarådet og NATO-råd, i FN og FN's organer - og vi gør en indsats for gennem direkte kontakter med andre lande i øst og vest at skabe bedre forståelse og bedre klima.
Den gensidige afhængighed gælder også i Europa både politisk og økonomisk. Venstre har en klar europapolitik og har ikke skiftet linie. Vi er tilfredse med, at et stort flertal i den danske befolkning og i folketinget har stillet sig bag Danmarks ansøgning om optagelse i fællesmarkedet. Men vi er ikke tilfredse med, at det går så langsomt. Europa kan ikke fortsat være delt i to markedsområder. Et samarbejde over grænserne er uafviseligt. Og på et meget tidligt tidspunkt i perioden frem mod år 2000 må dette spørgsmål løses.
Det nordiske samarbejde kan på ingen måde træde i stedet for et europæisk samarbejde, men et tæt nordisk samarbejde er vigtigt og nyttigt under alle

omstændigheder, og Venstre går varmt og positivt ind for at styrke og udvide dette samarbejde.
Jeg vil i øvrigt herom dels henvise til, hvad der siges i debatoplægget, dels overlade til økonomi- og markedsminister Nyboe Andersen at behandle disse spørgsmål og ikke mindst den aktuelle situation i markedspolitikken.
Som baggrund for den politiske drøftelse her på Venstres landsmøde har vi dels et debatoplæg: Frem mod år 2000 -
dels et udkast til en politisk udtalelse. Jeg håber og tror, at disse to dokumenter vil give anledning til en god debat.
Vi ønsker at vække til debat både i vore egne rækker, men også udover landet. Vi kan ikke uden videre være enige om alt i et liberalt parti, og jeg har megen tillid til, at det nok skal vise sig også her på landsmødet. Men vi kan være enige i et grundsyn. Vi er fælles om nogle ideer. Og jeg tror, det er godt, at vi har den dobbelte baggrund, at vi både ser frem efter lidt længere linier og også tager fat på de aktuelle problemer. De aktuelle problemer vil jo nok komme i forgrunden her, de lidt større linier vil forhåbentlig kunne præge debatten året igennem rundt om i vore kredse.
Hvad det aktuelle angår, står især økonomiske og erhvervsmæssige problemer på dagsordenen. Om det økonomiske har jeg sagt en del allerede. Måske vil nogen undre sig over, at erhvervsspørgsmål ikke har fået plads i oplægget. Det er klart nok sagt i indledningen hvorfor.
Vi regner i Venstres folketingsgruppe og i regeringen disse spørgsmål blandt de vigtigste, og der arbejdes meget med dem. Hvad særligt landbrugserhvervet angår, vil landbrugsministeren være rede med et indlæg på mødet her; vi venter
på resultater både fra landbokommissionen og fra det såkaldte Krogstrupudvalg. Det, som der er mest brug for, er vel igen både det længere sigte og en løsning af de aktuelle spørgsmål.
De aktuelle problemer må tages op. Men lige så vigtigt er det nok, om vi i den store forandringsproces, som foregår, kan tegne nogle linier, som er sådan, at landbrugserhvervets udøvere kan lægge deres kurs derefter.
Lad mig blot sige igen, at også i perioden frem mod år 2000 vil dansk landbrug være et uundværligt led i det danske samfund.
Når det er sagt, må konsekvensen være, at jordlovgivning og finansiering og indkomstmuligheder må være sådan, at landbrugserhvervet også får en ligelig

placering.
Dette betyder ikke blot nutid og fremtid for landbrugerne selv, men også for en række andre erhverv; dansk landbrug skaffer fødevarer på bordet herhjemme og valuta ved hjælp af eksporten, men dansk landbrug er også forudsætning for mange andres beskæftigelse og produktion. Det gælder levnedsmiddelindustrien i bredeste forstand, det gælder transport- og service-erhverv, ja, samfundet er i dag præget af så stor gensidig afhængighed, at det gælder hele befolkningen.
Derfor har vi simpelthen ikke råd til ikke at give landbruget rimelige muligheder, og det er i hele samfundets interesse og for hele samfundets skyld, at vi har ordninger, der sikrer landbruget.
Til de aktuelle problemer hører også det, man kalder den politiske situation. Jeg er ikke særlig optaget af de placeringskunster, soin så ofte trækkes ind i debatten, og jeg vil også sige til Venstres folk, at man skal ikke lade sig forvirre. Der går jo ikke en uge, uden at socialdemo-
regeringspartier kommet i indbyrdes strid. Nu varer det ikke længe. Nu ryger samarbejdet snart i lyset. Osv.
Jeg har da ikke noget imod, at J. O. Krag og hans folk således lader deres ønsketænkning komme frem. Det er sådan noget, de sidder og hygger sig med i de lange aftener. Men det har ikke noget med virkeligheden at gøre.
Vi er tre partier. Vi er forskellige, og ser ikke ens på alle ting. Deri er der intet nyt. Men vi arbejder godt sammen. Det er den politiske opgave. Vi har vist, at vi kan arbejde sammen og klare vanskelige problemer, og det vil også vise sig i fremtiden.
For os er Venstres politik det afgørende. Det er den, vi er valgt til at føre. Jeg har den overbevisning, at denne politik fremmer vi bedst idette regeringssamarbejde, og at den ville have langt ringere kår, hvis J. O. Krag igen kom til. Og jeg er sikker på, at jeg har Venstres folk bag mig i det synspunkt.

Venstre ville svigte dette regeringssamarbejde, hvis vi ikke lagde vore ønsker klart frem. Et samarbejde bliver jo kun ægte og stærkt, når hver part yder sit dertil. Derfor er det også, at vi indbyder til debat ud fra vore ideer. Derfor opfordrer vi Venstres kvinder og mænd til at gøre en god indsats for vore ideer, ikke mindst til kommunalvalget, som der ikke er ret længe til.

Frem mod år 2000 - og en politisk udtalelse, der gælder 1969.
Jeg har indledet den politiske debat på Venstres landsmøde med dette dobbelte

sigte.

Forfatteren Bjørn Poulsen har skrevet, at Venstre gør bedst i at skrive en ønskeseddel for fremtiden.

Jeg er enig med ham.

Men vi kan heller ikke undvære en arbejdsseddel for nutiden. Venstres program skal være begge dele.